

Radiointervju: Skolminnen från gamla Söder / Per Ludvig Lindgren

<https://stockholmskallan.stockholm.se/post/34666>

Personer som talar i intervjun:

PLL: Per Ludvig Lindgren

MB: Manne Berggren

MB: Ja, nu har Lindgren, ett par gånger förut berättat om Gamla stan och minnen från Söder. Kolingar, hantverkare och lite av varje. Hur skulle det vara om Lindgren idag erinrade sig några minnen från sin skoltid?

PLL: Ja, det är precis inga ljusa minnen. För att den tiden jag började i Stockholms folkskola, Gamla Malongen vid Nytorget 1869, och då var det mera stryk än lärdom. Vi fick faktiskt mer stryk än vad vi fick lärdom. Det enda vi fick lära oss var katekesen och bibliska historien och psalmboken. Och sen fick vi lära oss knapphändig historia och räkna de fyra räknesätten. Men det mesta slogs in med stryk.

Vi hade en hopper hyggliga lärare och lärarinnor. Men vi hade också de som var några riktiga tyranner. Vi hade en magister som hette Axel Nilsson. Han slog en son till hattmakare Svensén som arbetade åt min far, en örfil så pass så han blev döv i hela sitt livs tid.

En magister Mannheim, hade vi som slog en batong i huvudet så pass, han måste till lasarettet och vart ihop sydd. Då fick han sluta. När Axel Nilsson som också fick sluta och kom till Posten. När han kom till Posten, så hade pojkarna börjat vuxit till, så då betalade de tillbaka med samma mynt som han gjort förut, för då var han inte nån lärare längre.

Sen hade vi en fröken Manchel? Bönajé? Som också var en sådan där tyrann gentemot flickor. För när hon luggade en av töserna så där som gick i hennes klass, så hon miste hårtappen. Men finalen gjorde hon, den gången när hon tog en flicka i örat så pass mycket – Hon hette Mina Vessberg, var skolkamrat med oss samtidigt, hon gick i högre klass eller samma klass, vi gick då i olika avdelningar – hon tog Mina så pass i örat så hon slet upp örat på henne så hon måste iväg till sjukhus och få det ihop sytt.

Och magister Karlström var också en sådan där tyrann. En gång låste han oss in, två trappor upp i gamla skolhuset, och vi fick sitta kvar där. Jag vet inte varför, vad vi hade gjort. Han låste in hela klassen, det var på sommaren. Det var i slutet på maj månad, så vi skulle ha examen då den 15 juni. Men när vi var 42 pojkar inlåsta där, tolvåringar då. Men det var fönster på huset och så var det stuprör bredvid där. Och när vi fick reda på det, så tog vi och löpte in fönstret och ställde

det innanför det. Sedan buntade vi ihop våra böcker och skor och kastade ner dem på gatan. Och sen tog det på inte mer än 10 minuter innan alla var nere på gatan, för vi gick ner på stupröret. Att det höll. Ja, det vet jag inte för vi var tre och fyra i taget på stuprören, men de var bra starka i alla fall. När magistern kom dit och skulle släppa ut oss, ja, då fanns det bara flugorna kvar i lokalen. Men han sa ingenting efteråt.

En dag skulle magister Karlström slå mig en örfil. Jag stod vid katedern, för jag ville inte förråda en kamrat, som hade gjort någonting. Vad det var minns jag inte. Men i alla fall så bockade jag undan huvudet, så han slog armen i katedern så pass mycket att han gick med armen i band i fjorton dagar. Så den tiden då slapp vi då stryk åtminstone.

MB: Det låter ruskigt där. Det är ju skönt att veta att det är 70 år sedan.

PLL: Ja, den tiden är då annorlunda. De barnkräken som ingen mat hade med sig i skolan. De fick svälta eller så fick de stjäla sig maten. Jag säger: nu när man ser det som nu har blivit i socialt hänseende numera, då kan man inte annat säga än att samhället det har blivit bra mycket bättre än det var. För det var förskräckligt förut för de stackars barnkräken. Skulle de ha ett par skor, så fick de sådana där trätofflor, träskor med sådana där klackjärn på. Det var det utmärkande draget för fattigdomens barn. Då kallade de dem för träsko-lassar. Det rådde ju inte barnen för. Det var ju samhällets fel, som felade, att de brännmärktes för de där stackars barnungarna. Det kunde bli bra människor av dem också, när de vart äldre.

När vi arbeta då, jag fick börja när jag vart 12 år. Jag började i Kolbergs tapetfabrik på Bondegatan. Då hade vi... fick börja 6 på morgonen och hade 12, nej 4 kronor, 4 riksdaler i veckan var det, vi hade. Vi började 6 på morgnarna och slutade 6 på kvällarna. Sedan slutade jag där för jag tyckte det var för lite betalt, och fick börja vid Schöntahls, vid bomullsspinneriet nere vid Barnängen istället. Då fick jag 5 riksdaler i veckan och det tycktes bra. Då fick vi börja 6 om morgnarna.

Jag bodde, mina föräldrar bodde 27 Götgatan. Då fick man springa i snö. Snart sagt så att man fick hoppa fram, för man kunde inte gå. Och börja 6 där nere, oplogade och obanade vägar hela vägen ner som var hela vägen till Barnängen. För där var min själ och Gud ingen renhållning. Det var att man fick hålla rent själv. Och trampa stigar, så man kom fram...

MB: Men det där. Det var senare det?

PLL: Ja.

MB: Om vi ska gå tillbaka till skolan då. Var det vid 6 eller 7 års ålder?

PLL: 6 år började jag.

MB: 6

PLL: Ja.

MB: Och ni läste alltså biblisk historia, räkning, och fick läsa. Och var det något mer?

PLL: Och så skriva.

MB: Ja, det förstås. Men ingen gymnastik? Och lek eller sport?

PLL: Jo lite gymnastik med några armrörelser. Sporten var att vi fick exercera med de där träpåkarna. Vi kallade dem för 12-skillingarna. De skulle låtsas vara gevär med hanar på men det var inga bösspipor för det var bara trästockar. De gevären var ute för första gången som vi var ute på någon utmarsch. Det var när Oscar II kröntes 1873. Då fick vi stå på Stockholms borggård, där inne, framför studenterna och paradera med de där gevären när han kröntes. Och det regnade så pass på dagen att vi var sura som syltor. Vi hade sådana där blåa rockar på oss. Och sådana här mössor som snarlika, de här norska idrottsmössorna. De var gjorda av något tunt tyg. Så vi var sura som syltor allihop.

MB: Var ni likadant klädda hela klassen?

PLL: Allihopa i Stockholms folkskolor.

MB: Jasså.

PLL: De togs ut ifrån högsta klassen i alla Stockholms folkskolor, utav pojkar. Så vi fick paradera där uppe. Och så fick vi sjunga, vi sjöng den här "Ur svenska hjärtas djup en gång". Och så fick vi sjunga "Du gamla, Du fria, du fjällhöga nord" när kungen och drottning Sofia kom i sin 8-glasvagn med kronorna på huvudet. Det tyckte vi var väldigt stiligt. Sen fick vi en stor mugg varm mjölk och en stor bulle, ungefär som en liten kryddlimpa som att äta den där. Men då hade vi stått där ute i flera timmar. Snart sagt det var. Så vi var ju alldeles förstörda, en del av barnen vart ju sjuka genom det där. Det var så kallt regn den där dagen, när kröningen var.

Och så minns jag också när Karl XV kom hit från Malmö. Vi stod där nere vid Södra station, vid den där, ovanför tunneln som går in till södra vägen utåt Riddarfjärden. Där stod vi och tittade på där. Och då kom den där vagnen som Karl XV:s likkista var i, med en hoper officerare som paraderade som var klädda i grönt. Sedan som ungar alltid skulle vara nyfikna, så var jag uppe och såg Karl XV:s lik. När han stod paraderad uppe vid Slottet. Första gången var jag bra tidigt ute, så då hade jag en bra plats. Då fick jag en krona av en herre som fick min plats, för att komma in där. Men jag var inte sämre än att jag snodde in ett par köer efteråt och kom in och sen hade jag en krona till att röra mig med. Och det var ju stora pengar, att få en krona för en plats.

MB: Ja. Hur många timmar om dagen gick ni i skolan?

PLL: Vi började klockan åtta på morgonen och fick hålla på till klockan ett. Den dagen när det inte var sång. Då fick vi sitta till två. Men när vi skulle ha den där gymnastiken, då fick vi gå hem och äta middag och sen fick vi gå tillbaka en timme mellan tre och fyra. Det var för den där exercisen med de där träpåkarna

för någon gymnastik existerade inte direkt. Det var ju mera parodi på det. För det var mest bara slagsmål mellan folkskolans barn och, vi kallade dem för kisarna, som gick på Katarina skola. Det utkämpades riktiga bataljer. Ibland fick man smållar så man blev belåten för åtta dagar. Ibland gav man likadana smållar. Det låg i blodet. Att de kallade oss för träskolassarna och vi kallade dem i vår tur för kisar. Det utkämpades fullkomliga, riktiga krig. I synnerhet vid Katarina körrgård [=kyrkogård]. Där var vår samlingsplats, där vi fick tag i dem. När vi var de kraftigaste grabbarna där, när vi fick tag på dem som var mest livade för att slåss med dem. Men de kunde ju få stryk ibland för all del. Ibland gav vi och ibland fick vi.

MB. De var något äldre förstås?

PLL: De var 12-årspojkar. 11, 12, 13, längre än till 12 år gick knappast något av barnen i skolan, för då hade vi slutat 12 kurser. Vi hade en klasslärare som hette magister Olsson Det var en snäll karl. Vi hade snälla lärare också. Magister Engdal, Magister Olsson, Kristianson och Sandell, Mamsell Collin, fru Holm och dom. Det finns ju snälla lärare men det var som jag talade om att det fanns några riktiga tyranner. Och allihopa de där fick sparken från skolan. Och när de fick sparken för misshandel på den tiden, då var det nog misshandel.

[Lång paus]

PLL: Jag ska i största korthet berätta hur det gick till på 1870-talets början bland hantverksfamiljerna i Stockholm. Vilka då nästan allmänt gamla skrän existerade fastän det var upphävt av lagen. Då tog en hantverksmästare med sig gesäller, lärpojkar. Tjänare och barn och blomma ut på utflykter på söndagarna eller på lördag kväll. Och var det då ett par, tre helgdagar, eller två helgdagar efter. Så tog de proviant med sig och for ut. De mest guterade platserna vi hade som vi for ut på. Så var det Fjäderholmarna. Då var det krog där. Då var det krog där åsså rörelse. Och sen hade vi värdshuset vid Brevik På Lidingö. Men var det så att det inte var så långt lov, så for dem. Så for far och mor för det mesta till Waldemarsudde, nuvarande Prins Eugens sommarresidens. Men då rådde en grosshandlare Bergman om Waldemarsudde. Där fick stockholmsborna slå sig ner i det gröna. Där lektes det lekar och gamla Frisens park, som var ett guterat gammalt folknöje om söndagarna. Där sprang sista paret ut och dansade ringdanser och dansa annan dans också och hade roligt utav det. Då för det mesta så dansade tjänare och hantverksmästare och allihopa slogs ihop i stora kotterier. Det var roligt ute.

Men om det var till Fjäderholmarna, var det för det mesta att alla hade metspö med sig och fiskade. Då kom på söndagskvällen, om man var kvar där så länge. Så kom skärgårdsborna in där till Fjäderholmarna, och hade med sig alla möjliga produkter om det felade i provianten. Filbyter, stora granna filbyter på en kanna kostade 50 öre med vad man kunde kalla filmjolk med tjock grädde på. Fisk och grönsaker, kött och allt möjligt som de rodde in. Då for de in ifrån ända utåt Ljusterö och Blidö, med Rådmansö for de in med proviant och stack iväg delvis

med rodd och delvis med segel till fiskarhamnen och sålde sina produkter så där kunde matmodern då gå ner och köpa nästan allt hon behövde till livets nödtorft.

Sedan var det ett mycket allmänt nöje, eller guterat söndagsnöje, att vi barn måste obligatoriskt gå i kyrkan varje söndag och bevista högmässan i Katarina kyrka. Min far var nämligen hantverksmästare, hattmakare och borgare, så att vi fick gå i kyrkan, barnen och för det mesta följde mor eller far med. Det var vi tvingade till. Jag kommer särskilt ihåg på vintern. Ja, jag kommer inte ihåg om det var 1872 eller 1871, när termometern över Danviks kvarn på en söndag morgon, det var en kall dag 18 januari, visade 42 grader kallt på morgonen. Det var en riktigt arktisk kyla. Där ibland minns jag, att jag förfrös näsan på mig, så far min fick arbeta den får att få hårt igen. Det var den vintern som vargarna, som vargarna trängde sig över. Gick över från ryska sidan, över finska viken. Över till Stockholm, till Gustafsberg och över Värmdön där. Och var ända ute i Sorunda och Ösmo. Så de vågade inte skicka barnen i skolan. Det vet jag att det är sanning för min hustru var där ute ifrån Österhaninge och de vågade inte skicka barnen i skolan för de var rädda för vargarna. Att vargarna skulle ta barnen. Så nog var det vintrar och det var varma somrar också. Jag minns att vi sprang barfota i slutet av april månad. För några skor på sommaren det ville vi inte ha på fötterna för det tyckte vi var besvärligt att knoga med.

Sedan var det då julen också hemma i hantverkshemmen. Då var allihopa gesäller, lärpojkar, tjänare, var en enda stor familj då, över julhelgen och det var som att dela ut julklappar åt varje en. Lönerna för den tidens hantverksgesäller som min far betalade skulle vara en fullgod gesäll som hade 6 riksdaler i veckan och kost och logi och tvätt. Det skulle vara en skicklig arbetare, fullt kompetent med den lönen. Men han hade gesäller som inte hade mer än 4 kronor i veckan. Och en lärpojke på den tiden på 70-talet hade 50 kronor första året i lön, så inte var det så gyllene tider men pengarna var mer i värde då. Jag kom ihåg att en fam barrved, en storfamn barrved kostade 12 kronor och en storfamn björkved 18 kronor, så pengarna var ju i stort värde.

Likaså var maten. Min för köpte upp på höstarna, utav att han hade 10 gesäller i maten, köpte upp på höstarna nere vid Ålandsskutorna proviant och upplag så det var som en stor viktualieaffär hemma i källaren till vinterförråd.